

## FRANSUZ VA O'ZBEK MUOMALA MADANIYATINING MILLIY XUSUSIYATLARI

**Mamajonova Muxayyo Maxamadjon qizi**

**O'zDJTU Fransuz tili nazariy fanlar kafedrasi o'qituvchisi**

**<https://doi.org/10.5281/zenodo.22011929>**

**Annotatsiya.** Mazkur maqolada fransuz va o'zbek muomala madaniyatining milliy xususiyatlari lingvomadaniy va qiyosiy jihatdan tahlil qilinadi. Har ikki xalqning tarixiy-madaniy qadriyatlari, milliy mentaliteti va ijtimoiy munosabatlari muloqot jarayonida qo'llanadigan til birliklari hamda kommunikativ xulq-atvor shakllarida o'z aksini topishi yoritiladi. Fransuz va o'zbek tillaridagi murojaat, salomlashish, xayrlashish, minnatdorchilik, uzr so'rash, iltimos bildirish kabi kommunikativ birliklarning milliy-madaniy xususiyatlari qiyosiy tahlil qilinadi. Shuningdek, muloqot jarayonida ijtimoiy maqom, yosh, qarindoshlik munosabatlari, rasmiylik darajasi va suhbatdoshlar o'rtasidagi masofaning namoyon bo'lishi ochib beriladi. Tadqiqot natijalari fransuz va o'zbek muomala madaniyatida umumiy jihatlar bilan bir qatorda, milliy mentalitet va madaniy qadriyatlar bilan belgilanadigan o'ziga xos farqlar ham mavjudligini ko'rsatadi.

**Kalit so'zlar:** muomala madaniyati, milliy xususiyat, lingvomadaniyat, kommunikativ xulq-atvor, milliy mentalitet, fransuz tili, o'zbek tili, muloqot, nutq etiketi, kommunikativ birliklar, xushmuomalalik, madaniy qadriyatlar.

Muomala madaniyati – har bir xalqning asrlar davomida shaklangan tarixi, urf-odatlar, diniy e'tiqodi, ijtimoiy tuzumi va dunyoqarashini o'zida mujassam etuvchi muhim ma'naviy mezonlardan biridir. Insoniyat sivilizatsiyasi tarixida Sharq va G'arb madaniyatlari doimo o'ziga xosligi bilan ajralib turgan. G'arb madaniyatining yorqin vakillaridan biri bo'lgan Fransiya hamda Sharq madaniyatining ajralmas qismi sanalgan O'zbekiston xalqlari o'zlarining boy muloqot an'alariga egadirlar.

Mazkur maqolada fransuz va o'zbek milliy muomala madaniyatining o'xshash va farqli jihatlari, ularning lingvomadaniy asoslari hamda zamonaviy muloqotdagi namoyon bo'lish xususiyatlari qiyosiy tahlil qilinadi.

*Fransuz muomala madaniyatining milliy-madaniy xususiyatlari:*

Fransuz muloqot madaniyati nafosat, erkinlik, intellektual bahslar va nutqiy odobning qat'iy qoidalariga asoslanadi. Fransuzlar uchun muloqot shunchaki axborot almashish vositasi emas, balki o'ziga xos san'at turi hisoblanadi.

- Muloyimlik va nutqiy etiket: Fransuz muloqotida «*Bonjour*» (Salom/Xayrli kun), «*S'il vous plaît*» (Iltimos) va «*Merci*» (Rahmat) kabi so'zlarni o'rinli qo'llash shart hisoblanadi. Suhbat davomida xushmuomalalik va vazminlikni saqlash yuqori madaniyat belgisi sifatida baholanadi.

- Intellektual suhbat va munozara: Fransuzlar suhbat chog'ida siyosat, san'at, adabiyot va falsafa kabi mavzularda bahslashishni, o'z fikrini mantiqiy dalillar bilan himoya qilishni yoqtiradilar. Bahs davomida hissiyotga berilmasdan, zukkolik va o'tkir piching (ironiya) ishlatish keng tarqalgan.

- Shaxsiy chegara: Fransuzlar shaxsiy makonga hurmat bilan qarashadi. Notanish yoki kam tanish bo'lgan kishilar bilan muloqotda ortiqcha yaqinlashish, shaxsiy hayotga doir savollarni berish odobsizlik sanaladi.

- Norasmiy erkinlik: Rasmiyatchilikni yoqtirmasada, jamiyatda muayyan ijtimoiy masofani saqlashadi. Shu bilan birga, norasmiy suhbatlarda tabassum va yengil hazil-mutoyiba muhim o'rin tutadi.

*O'zbek muomala madaniyatining milliy-madaniy xususiyatlari:*

O'zbek xalqining muomala madaniyati asrlar davomida sharqona an'analar, islom dini ta'limotlari, kattaga hurmat va kichikka izzat tamoyillari asosida shakllangan. O'zbekona muloqot samimiylik, bag'rikenglik va mehmondo'stlik ruhi bilan sug'orilgan.

- Kattalarga hurmat va yoshlarga izzat: O'zbek muloqot etiketining bosh mezoni yosh va ijtimoiy maqom farqini hurmat qilishdir. Murojaat qilganda ko'pincha hurmat ma'nosini bildiruvchi qo'shimchalar (masalan, akaxon, uka, opa) yoki ko'plik shakllari (*siz*) qo'llaniladi.

- Mehmondo'stlik va ochiqko'ngillik: O'zbek madaniyatida mehmonni izzat-ikrom qilish, unga ochiq yuz bilan peshvoz chiqish va dasturxon yozish muomalaning ajralmas qismidir. Salomlashganda ikki qo'lni ko'ksiga qo'yib ta'zim qilish yoki ko'rishish xalqimizning azaliy odobidir.

- Jamoaviylik va mahallachilik: O'zbeklar uchun oila, qarindosh-urug' va mahalla jamoatchiligi fikri muhim. Muloqot ko'pincha boshqalarning holidan xabar olish, yaxshi-yomon kunda sherik bo'lish ("Hashar", "Katta-kichikni yo'qlash") ruhida quriladi.

- Bilvosita (kontekstli) muloqot: O'zbeklar o'z fikrini to'g'ridan-to'g'ri, keskin bayon qilishdan ko'ra, maqollar, hikmatli so'zlar va kinoyali-pandnasihatona shakllarda yetkazishni afzal ko'radilar.

*Fransuz va o'zbek muomala madaniyatining qiyosiy tahlili* Fransuz va o'zbek muomala madaniyatini qiyosiy o'rganganimizda, har ikki xalq muloqot tizimining o'ziga xos milliy-madaniy kodi va umuminsoniy qadriyatlarga tayanuvchi lingvokulturolojik xususiyatlari namoyon bo'ladi.

Ikki xalq muloqot tizimini solishtirganda quyidagi asosiy tafovut va o'xshashliklarni ko'rishimiz mumkin:

- Rasmiy murojaat va distansiya: Har ikkala tilda ham muloqotdoshga nisbatan hurmat ko'rsatish va ijtimoiy masofani saqlash vositalari kuchli rivojlangan.

- O'zbek tilida "*Siz*" ko'rsatkichidan foydalanilsa, fransuz tilida ham uning aynan muqvili bo'lgan "*Vous*" vositasiga murojaat qilinadi.

- O'zbek tilida unvon hamda hurmat bildiruvchi qo'shimcha yoki so'zlar (*domla, aka, opa, ustoz*) ishlatilsa, fransuz muloqot etiketida "*Monsieur*", "*Madame*" yoki "*Mademoiselle*" murojaat shakllari qat'iy uslubiy me'yor hisoblanadi.

- Salomlashish va Etiket Standartlari: Muloqotni boshlash va yakunlashda xushmuomalalik me'yorlariga rioya etish har ikki madaniyatda ham majburiydir. Fransiyada jamoat joylariga, do'konga kirganda yoki xizmat ko'rsatish xodimi bilan muloqotda "*Bonjour*" (Xayrli kun) hamda "*Merci*" (Rahmat) so'zlarini qo'llash xuddi o'zbeklardagi "*Assalomu alaykum*" va "*Rahmat*" odobiga tenglashtiriladi.

- Ijtimoiy Ierarxiya: Yosh jihatidan katta bo'lgan, lavozim yoki ijtimoiy maqomi yuqori shaxslar bilan muloqotda rasmiylik, xushfe'llik va bosiqlik ko'rsatish ikkala jamiyatda ham birdek qadrlanadi.

Fransuz va o'zbek muomala madaniyati shaxslararo munosabatlarni tartibga solishda o'ziga xos ijtimoiy-madaniy tamoyillarga tayanadi. O'zbek muomala madaniyati ko'proq

*emotsional-yaqinlik, andisha, hurmat va kollektivistik qadriyatlarga yo'naltirilgan bo'lsa, fransuz muomala madaniyati mantiqiy-argumentli, shaxsiy daxlsizlikni saqlaydigan va individualistik xarakterga ega. Ushbu farqlarni anglash madaniyatlararo muloqot va tarjima amaliyotida pragmatik xatoliklarning oldini olishga xizmat qiladi.*

Xulosa qilib aytganda fransuz va o'zbek muomala madaniyatlari turli sivilizatsiyalar vakillari bo'lishiga qaramay, har ikkala xalq ham muloqotda o'ziga xos lutf, hurmat va nafosatni namoyon etadi.

Fransuzlar muloqotda intellektual erkinlik, shaxsiy chegaralar va nafis muomalani ustun qo'ysa, o'zbeklar samimiylilik, kattalarga hurmat, mehmondo'stlik va qavm-qarindoshlik rishtalarini birinchi o'ringa qo'yadilar.

### **Adabiyotlar, References, Литературы:**

1. Brown P., Levinson S. C. *Politeness: Some Universals in Language Usage*. – Cambridge: Cambridge University Press, 1987.
2. Kerbrat-Orecchioni C. *Les interactions verbales*. – Paris: Armand Colin, 1990–1994. – T. 1–3.
3. Kerbrat-Orecchioni C. *Les actes de langage dans le discours: théorie et fonctionnement*. – Paris: Nathan, 2001.
4. Kerbrat-Orecchioni C. Politeness in small shops in France // *Journal of Politeness Research*. – 2006. – Vol. 2, № 1. – P. 79–103.
5. Kerbrat-Orecchioni C. From good manners to facework: Politeness variations and constants in France, from the classic age to today // *Understanding Historical (Im)Politeness: Relational Linguistic Practice over Time and across Cultures*. – Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins, 2012. – P. 131–153.
6. Blum-Kulka S., House J., Kasper G. (eds.). *Cross-Cultural Pragmatics: Requests and Apologies*. – Norwood: Ablex, 1989.
7. Charaudeau P., Maingueneau D. *Dictionnaire d'analyse du discours*. – Paris: Seuil, 2002.
8. Wierzbicka A. *Cross-Cultural Pragmatics: The Semantics of Human Interaction*. – Berlin; New York: Mouton de Gruyter, 1991.
9. Van Dijk T. A. *Discourse and Context: A Sociocognitive Approach*. – Cambridge: Cambridge University Press, 2008.
10. Mahmudov N., Rafiyev A., Yo'ldoshev I. *Nutq madaniyati va davlat tilida ish yuritish*. – Toshkent, 2013.
11. Mahmudov N. *O'zbek tilida o'zlashma so'zlarning fonetik va fonologik o'zlashtirilishi*. – Toshkent: Fan, 1989.